

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

УДК 330.341.1:338.4:622.3

Олександр Іванович Амоша,
академік НАН України,

Юрій Захарович Драчук,
д-р екон. наук

Інститут економіки промисловості
НАН України, Київ,

Анатолій Іванович Кабанов,
д-р екон. наук

Академія гірничих наук України, Київ

ДО ПРОБЛЕМ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи Інституту економіки промисловості НАН України «Розвиток інституціонального середовища промислового виробництва з урахуванням галузевої специфіки» (номер держреєстрації 0113U004371).

За рівнем розвитку інституціонального середовища Україна відстає від усіх постсоціалістичних країн, посідаючи серед них за даним показником найнижчу позицію в рейтингу Всесвітнього економічного форуму. При цьому наявні інститути недостатньо враховують особливості різних галузей економіки, наслідком чого є низька ефективність функціонування економіки країни на ринкових засадах.

Серед галузей промисловості України однією з найбільш проблемних є вугільна галузь: з одного боку, вона є основним джерелом забезпечення національної економіки власними енергоресурсами, певним гарантом енергетичної незалежності та безпеки країни, а з іншого – через складні природні умови розробки родовищ та вкрай повільне реформування протягом багатьох років залишається збитковою і потребує вагомої державної фінансової підтримки, важко адаптується до ринкових умов господарювання, а її реструктуризація пов'язана із здійсненням масштабних соціальних та екологічних заходів.

Стан стагнації, в якому вже тривалий час перебуває вітчизняна вугільна промисловість, значною мірою зумовлений відсутністю належного інституціонального забезпечення її реформування, реструктуризації та розвитку, що характеризується непослідовністю та суперечливістю численних програм і заходів, які у великій кількості розробляються, але реалізуються в обмежених обсягах або взагалі залишаються лише на папері. У державному секторі галузі, незважаючи на спроби впровадження ринкових засад господарювання, діють переважно методи управління, форми торгівлі, організаційні структури, правила державної підтримки, успадковані від командно-адміністративної та планово-директивної економіки. У той же час процеси роздержавлення галузі гальмуються через недосконалість нормативно-правової бази. Реалізація проголошеної у 2010 р. програми реформування вугільної промисловості, що передбачала кардинальні зміни в галузі, зокрема масову приватизацію вугледобувних підприємств, скорочення їх державного субсидування,

© О.І. Амоша, Ю.З. Драчук,
А.І. Кабанов, 2015

впровадження механізмів державно-приватного партнерства, лібералізацію ринку вугільної продукції, об'єктивно виключала створення відповідного інституціонального середовища. Але це питання залишається невирішеним до сьогоднішнього часу.

Надзвичайно актуальною для подолання збитковості та підвищення ефективності вітчизняної вугільної галузі є проблема техніко-технологічної модернізації вугледобувних підприємств. Особливої актуальності набуває вона тепер, коли відновлення вугільної галузі України суттєво ускладнюється через необхідність подолання наслідків бойових дій у Донецькій та Луганській областях. Відповідно до програми реформування вугільної галузі Кабінет Міністрів України планує протягом 2015-2019 рр. ліквідувати 32 шахти, законсервувати ще 24 шахти з повним припиненням роботи на них, зокрема, у 2015 р. закрити 5 шахт, а 7 – законсервувати. При цьому акцентується увага на тому, що шахти, які плануються до закриття, фактично вичерпали свої запаси. Шахти, які будуть законсервовані, мають запаси близько 0,5 млрд т, тому і технічно, і економічно в даний момент ліквідація їх була б недоцільною. Передбачається, що ці шахти згодом будуть розконсервовані, а саме коли прийде приватний інвестор і будуть створені умови для їх розвитку. Тобто критерієм закриття шахт для міністерства є тільки наявність запасів вугілля.

Вугледобувні підприємства на території Донецької та Луганської областей намагаються продовжити або відновити господарську діяльність у нових умовах, але через порушення зв'язків із партнерами, пошкодженням промислової інфраструктури на ряді шахт – як державних, так і недержавних, є серйозні проблеми зі збутом видобутого вугілля (за наявності його дефіциту на українських ТЕС) та функціонуванням збиткових

державних шахт без державної фінансової підтримки, яка припинилася із серпня 2014 р. При цьому йдеться не тільки про оснащення шахт сучасною високопродуктивною технікою, але і про створення й упровадження принципово нових засобів і технологій вуглевидобування у складних умовах українських родовищ. Проте на даний час не вироблено цілісної концепції, а відтак і довгострокової програми інноваційного розвитку галузі та механізмів її реалізації.

У цій статті висвітлено результати досліджень, виконаних в Інституті економіки промисловості НАН України в рамках підтеми «б» – «Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості», що є складовою НДР ІЕП НАН України «Розвиток інституціонального середовища промислового виробництва з урахуванням галузевої специфіки» (номер держреєстрації 0113U004371).

За результатами роботи підготовлено наукові доповіді, аналітичні та доповідні записки з поданням їх до органів державної влади, здійснено широку публікацію матеріалів дослідження й апробацію на науково-практичних конференціях, готується колективна монографія. Кінцевий результат – концептуальні положення щодо інституціонального забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості та рекомендації стосовно формування та розвитку її нормативно-правової бази – сприятиме підвищенню ефективності та конкурентоспроможності галузі.

Розвиток економіки України в сучасних умовах для здійснення масштабних структурно-інноваційних трансформацій потребує суттєвого посилення взаємозв'язку елементів інноваційного процесу на базі формування інституціональних засад. Особливо це актуально для вугільної промисловості, оскільки вона відчуває значний вплив інституційного

середовища. Найбільш важливим критерієм сформованості ринку є наявність справедливих принципів і правил взаємодії його суб'єктів, що позначається на вартості інституціональних відносин. У зв'язку з цим набуває актуальності формування складових інституціонального середовища: інституцій та інститутів із визначенням характерних ознак, що зумовлюють диференційність їх впливу на розвиток вугільної галузі.

Ученими наукових шкіл приділено значну увагу дослідженням проблем формування інституційного середовища розвитку економіки. Інституційні перетворення та їх вплив на суспільний розвиток, аспекти інституціонального забезпечення розвитку різних сфер економічної діяльності та особливості інституційних чинників економічного розвитку України досліджуються провідними науковцями, серед яких О.І. Амоша, І.П. Булеєв, В.П. Вишневський, В.М. Геєць, В.А. Голян, В.В. Дементьєв, М.В. Дубініна, О.Ф. Івашина, Т.М. Качала, Ю.В. Кіндзерський, Ю.М. Коваленко, Т.М. Мельник, Ю.С. Петруня, А.А. Чухно та ін. [7-19]. Необхідність дослідження якості інституціонального середовища в регіонах в умовах формування ефективної інституціональної структури обґрунтовано вченими Інституту економіки промисловості НАН України Л.М. Кузьменко та М.О. Солдак [20]. Побудову моделі інституційного забезпечення розвитку регіонів на засадах економіки знань, визначення основних інститутів управління на регіональному та національному рівнях розглянуто фахівцем Інституту регіональних досліджень НАН України М.В. Максимчуком [21]. Слід відзначити ряд публікацій виконавців підтеми «Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості» [22-27], де наведено певну низку думок як щодо розуміння сутності та складових інституціонального середовища, так і ви-

користання інституційних чинників для вдосконалення діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємств вугільної промисловості.

На думку дослідників, «... сьогодні в економіці є нові можливості подолання існуючих обмежень у вигляді інноваційного сценарію розвитку, а основними напрямками економічної політики має бути створення умов для розвитку інноваційної діяльності в промисловості, у тому числі: технологічній модернізації виробництва й упровадженні нових технологій для випуску інноваційної продукції; кадровому забезпеченні високотехнологічних галузей промисловості; реалізації інноваційних проектів і підвищенні ефективності виробництва, а також формуванні сприятливого інноваційного клімату для відповідного розвитку промисловості» [2, с. 16].

З метою вдосконалення фінансових механізмів стимулювання та інституціонально-правового забезпечення інноваційної діяльності в Україні необхідним має стати комплекс інструментів державної підтримки інноваційної діяльності: окрема інституція підтримки інноваційних підприємств, що здійснює придбання активів до 50% від вартості проекту шляхом відкритого конкурсу; структурована система публічного управління інноваційною сферою за функціональним принципом і законодавче закріплення її організаційної структури; створюваний при Президентові України дорадчий орган для сприяння формуванню та реалізації єдиної державної інноваційної політики в Україні; закріплення на загальнодержавному рівні середньострокових пріоритетів інноваційної діяльності в межах визначених довгострокових стратегічних пріоритетів для забезпечення концентрації обмежених інвестиційних ресурсів держави на ключових пріоритетах розвитку, усунення розбіжності між встановленими цілями державної іннова-

ційної політики та фактичними заходами щодо їх реалізації [3, с. 335].

За твердженнями вчених, «одним із головних завдань сучасного етапу розвитку української економіки є формування конкурентоспроможного промислового комплексу інноваційного типу» [4, с. 31].

У висновках та рекомендаціях Академічних слухань з проблем розвитку вугільної промисловості України, які проведено 13 лютого 2013 р. Інститутом економіки промисловості НАН України (м. Донецьк), визначено, що «подальший розвиток вугільної промисловості України залежить від вирішення двох глобальних завдань – техніко-технологічної модернізації галузі та її реформування (включаючи реструктуризацію) відповідно до ринкових умов господарювання». У цьому аспекті в рекомендаціях Академічних слухань зазначено: «Стосовно модернізації матеріально-технічної бази вугільної галузі мова має йти про випереджальну стратегію інноваційного розвитку, тобто не лише про переоснащення шахт сучасним високопродуктивним та надійним устаткуванням, але і про створення принципово нових, нетрадиційних засобів і технологій вугледобування в складних умовах, які з часом можуть бути затребувані на світовому ринку» [5, с. 26].

На думку дослідників, «...для создания эффективно работающего отечественного угольного сектора необходима ограниченная реструктуризация и глубокая модернизация шахтного фонда на основе частно-государственного партнерства», «...модернизация должна вестись по направлениям объединения шахт на основе централизации подъемов, совершенствования технологии ведения работ и применения инновационных средств механизации процессов» [5, с. 60].

На основі експертних опитувань фахівців-практиків і науковців визначено пріоритети інноваційного розвитку вугі-

льної галузі з урахуванням обмеженого обсягу фінансування, серед яких: технічне переоснащення з приростом видобутку та збільшення виробничої потужності (51%), технічне переоснащення активного виробничого апарату з приростом видобутку в межах проектної виробничої потужності шахти (26%) або орієнтація на капітальну реконструкцію шахт чи будівництво нових (23%) [6, с. 133-142].

Мета даного дослідження полягає у визначенні складових інституціонального середовища інноваційного розвитку підприємств вугільної галузі та на цій основі формуванні його структури.

У світовій економіці вагому роль відіграють процеси використання природних ресурсів, що визначають стан енергозабезпечення країни. Виважена політика у вугільній промисловості належить до ключових пріоритетів забезпечення енергетичної незалежності держави. Функціонування вугільних підприємств має особливе значення, оскільки це пов'язано з важливими секторами та галузями національної економіки, що забезпечує їх паливно-енергетичними ресурсами в процесі розширеного відтворення.

Визначальним є те, що вугільні об'єднання здійснюють свою діяльність у сфері використання природних ресурсів, які є обмеженими та практично не відновлювальними. Це безпосередньо впливає на величину видобутку та ціну енергетичних ресурсів і, як наслідок, на обсяги суспільного виробництва, величину імпорту, а також цінову ситуацію на ринках товарів та послуг. У зв'язку з широкими масштабами використання природних ресурсів вугільні підприємства, незалежно від форм власності, відіграють ще одну вагому суспільну роль, яка полягає у сприянні підвищенню економічної конкурентоспроможності України.

Інституалізацію своєї діяльності підприємства вугільної промисловості мають здійснювати через процеси «інвесту-

вання» в різні сфери (людський та виробничий капітал, реалізація різних суспільних пріоритетів, формування державної політики енергонезалежності тощо). Для забезпечення найбільш позитивних результатів своєї суспільної та виробничої діяльності вугільні підприємства не лише мають акумулювати та раціонально управляти значними матеріальними, фінансовими, інтелектуальними, людськими та іншими ресурсами, але й орієнтуватися на підтримку високої капіталізації на основі оптимізації різних джерел формування капіталу.

Парадигма інституціоналізму виходить із визначення категорій інституцій та інститутів, які пов'язуються передусім із соціальним характером організації суспільного життя, у тому числі закономірностями розвитку економічних відносин. Інститути мають вигляд створених людьми рамок поведінки, які впливають на політичну, економічну та соціальну взаємодію. Науковцями сучасний інституціоналізм визначається як напрям економічної думки, який вивчає та описує механізми регулювання, впорядкування суспільного життя, діяльності та поведінки людей з урахуванням сукупності прийнятих соціальних норм, звичаїв, зразків поведінки (інститутів); досліджує форми організацій (підприємств) та інституціональну структуру підприємництва.

У науці категорія «інституціональне середовище» розуміється як система інститутів, які реально мають місце (у даному випадку у вугільній промисловості) та визначають характер суспільного життя, перш за все, у його соціально-економічних проявах. Під поняттям «інститут» розуміється відносно стійка система норм, що регулює діяльність і взаємодію суб'єктів. Ця система будується на ієрархічності та взаємообумовленості суспільних чинників і відповідних інституцій.

При визначенні проблем інституціонального забезпечення інноваційного розвитку вугільної галузі згідно з методикою досліджень НДР ІЕП НАН України розглянуто:

сучасний стан інституціонального забезпечення інноваційного розвитку національної вугільної промисловості;

аналіз змін інституціонального середовища інноваційного розвитку промисловості України з урахуванням галузевої специфіки;

організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком промислового виробництва з урахуванням галузевої специфіки;

концептуальні положення щодо інституціонального забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості;

чинники державного регулювання інноваційного розвитку вугільної промисловості з урахуванням ринкових трансформацій в економіці України;

рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази інноваційного розвитку вугільної промисловості.

Кожний із зазначених розділів дослідження супроводжувався обґрунтуванням завдань, теоретико-методологічними аспектами проблеми, розробкою пропозицій щодо вдосконалення та реалізації рекомендацій з інституціонального забезпечення інноваційного розвитку вугільних підприємств.

Так, інституціональні зміни у вугільній промисловості припускають перегляд і періодичне оновлення кодексів та стандартів видобутку корисних копалин, які мають зачіпати всі аспекти видобутку – від геологорозвідки до закриття підприємства і врегулювання питань на подальшому етапі. У ліцензіях на видобуток мають бути чітко визначені вимоги відносно подання даних і звітності господарючими суб'єктами.

Формування й ефективне функціонування організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком промислового виробництва ґрунтується на принципах: системності, охоплення інноваційними процесами всіх ланок (взаємопов'язаних підсистем) управлінського циклу на підприємстві, цілісності та дотримання єдності системи управління, формування довгострокових засад здійснення інноваційної політики на підприємстві, нормативності та запровадження системи стандартів із застосуванням адекватних економічних санкцій до порушників при невиконанні встановлених вимог, відповідальності служб підприємства за досягнення кінцевого результату інноваційного розвитку і забезпечення комплексної відповідальності всіх працівників, підрозділів та служб підприємства відповідно до закріплених за ними функцій за організацію всього виробничого процесу, підвищення зацікавленості в ініціативному і точному виконанні закріплених функцій, адекватного й оперативного відображення функціонування механізму та врахування максимальної кількості чинників впливу, які формують кількісні значення проміжних та підсумкових економічних показників інноваційного розвитку підприємства.

Чинники державного регулювання інноваційного розвитку вугільної промисловості з урахуванням ринкових трансформацій в економіці України розглянуто з позицій економічної безпеки – ключової складової успішного функціонування галузі, де під терміном «економічна безпека» розуміється захищеність інноваційного, технологічного, виробничого, фінансового й кадрового потенціалу від зовнішніх і внутрішніх економічних загроз і здатність до відтворення при ефективному використанні всіх його задіяних ресурсів.

При вдосконаленні нормативно-правової бази інноваційного розвитку

вугільної промисловості враховано правову основу інноваційної діяльності, де згідно із ст. 328 Господарського кодексу України держава регулює інноваційну діяльність шляхом: визначення інноваційної діяльності як необхідної складової інвестиційної та структурно-галузевої політики; формування і забезпечення реалізації інноваційних програм та цільових проектів; створення економічних, правових й організаційних умов для забезпечення державного регулювання інноваційної діяльності; створення та сприяння розвитку інфраструктури інноваційної діяльності.

Таким чином, до пріоритетних напрямів розвитку інституціонального середовища вугільної промисловості на інноваційній основі, які мають базуватися на положеннях «Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю», «Концепції загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року», віднесено ті, що наведено на рисунку.

Упровадження пропозицій щодо вдосконалення інституціонального забезпечення інноваційного розвитку промислового виробництва, за розрахунками фахівців, дозволить збільшити питому вагу інноваційно активних промислових підприємств на 14,3% та підвищити рівень наукоємності ВВП за рахунок усіх джерел фінансування на 0,6%.

Визначені пріоритетні напрями розвитку інституціонального середовища підприємств вугільної промисловості на інноваційній основі сприятимуть формуванню інноваційної інфраструктури, підвищенню економічного і фінансового стимулювання, державного фінансування пріоритетних заходів щодо активізації інноваційної діяльності, підвищенню наукової та нормативної підтримки інноваційної сфери вугледобувної галузі.

Рисунок. Пріоритетні напрями розвитку інституціонального середовища вугільної промисловості

Сучасний інституціоналізм не лише констатує, а науково обґрунтовано вимагає участі держави в економічних процесах, органічного включення державних механізмів управління, механізмів державного управління та ринкових механізмів саморегуляції економіки. Ринкова економіка є, насправді, економікою змішаного типу, в якій мають плідно реалізуватися динамізм капіталізму; ефективність ринкового господарства; соціальна орієнтація економічних відносин.

Інституціональне середовище – це регулююча господарську діяльність сукупність формальних (закони, підзаконні акти та інші нормативні документи) і неформальних (традиції, звичаї, умовності, звички) правил і норм, що реалізуються за допомогою сформованих соціальних практик, а також механізми і структури контролю, які забезпечують їх дотримання.

Інноваційний розвиток вугільної галузі залежить від багатьох чинників, але, в першу чергу, від інституціонального забезпечення такого розвитку, яке можна визначити як сукупність систем забезпечення загальних і специфічних потреб галузі щодо не тільки ефективної, але і соціально значимої діяльності галузі на підґрунті ефективного використання існуючих запасів вугілля.

До інституціонального забезпечення розвитку вугільної галузі належать реструктуризація і структурні зміни інституцій. Реструктуризація – цілеспрямований комплексний процес інституціональних перетворень відповідно до вимог ринкової економіки з метою подолання економічного і технологічного відставання від розвинутих країн. Основні складові структурних змін і змін реструктуризації вугільної промисловості:

інституціональні зміни – трансформація відносин власності на основі приватизації державних підприємств, створення інтегрованих структур; зміна орга-

нізаційних методів впливу на галузеву реструктуризацію і соціально-економічний розвиток шахтарських регіонів; перехід до ринкового регулювання на основі принципів ефективності виробництва, соціального захисту населення; зміна системи регулювання соціально-трудова відносин на договірній основі; розвиток і підтримка малого підприємства;

структурні зміни – технічне переоснащення виробництва, заміна фізично і морально застарілих основних фондів; зміна структури виробництва на користь виробництва продукції з високою доданою вартістю; згортання перепрофілювання неефективних виробництв; виділення непрофільних виробництв і видів діяльності; екологізація виробництва, перехід на прогресивні ресурсо- і енергозберігаючі технології; зниження техногенного впливу на середовище й екологічне оздоровлення території розташування підприємства.

Пропозиції щодо формування інституціонального середовища інноваційного розвитку вугільних підприємств, розроблені в рамках науково-дослідної роботи в Інституті економіки промисловості НАН України, полягають у такому:

уточнення змісту інституціонального середовища інноваційного розвитку вугільної промисловості як сукупності норм і правил у сфері інноваційної діяльності підприємств, які регламентуються законодавчими, нормативно-правовими, відомчими та галузевими актами й документами; сукупності економічних відносин, що регулюються інноваційними структурами та інфраструктурними інституціями з метою скорочення трансакційних витрат на трансфертні технології та прийняття досконалих рішень у сфері інноваційної діяльності;

розкриття основних складових інституціонального забезпечення інноваційного розвитку підприємств вугільної промисловості, до яких належать: зако-

нодавча та нормативно-правова база, що регулює розвиток інноваційної діяльності в Україні; інститути з регулювання економічних відносин у сфері інноваційної діяльності вугільних підприємств; державні та регіональні органи влади у сфері інноваційної діяльності; недержавні інвестиційні ресурси;

організаційними чинниками державного регулювання інноваційної діяльності у вугільній галузі слід вважати: організаційну підтримку інноваційних проектів, які включено до державних і регіональних інноваційних програм; сприяння розвитку та кадрову підтримку інноваційної діяльності; сприяння підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації кадрів; моральне стимулювання інноваційної діяльності; інформаційну підтримку діяльності (забезпечення свободи доступу до інформації про хід впровадження інноваційно-інвестиційних проектів); сприяння інтеграційним процесам, розширенню взаємодії вугільних підприємств із підприємствами інших галузей; захист інтересів суб'єктів інноваційної діяльності вугільної галузі на регіональному й державному рівнях;

до фінансових чинників державного регулювання інноваційної діяльності слід віднести: виділення прямих державних інвестицій для реалізації інвестиційно-інноваційних проектів окремих вугільних підприємств, які мають містоутворююче значення, але є непривабливими для приватних інвесторів, підвищення ефективності використання цих інвестицій; надання дотацій, пільгових кредитів, гарантій вітчизняним й іноземним інвесторам, що беруть участь в інноваційній діяльності вугільної галузі; зниження відрахувань вугільними підприємствами податків до державного бюджету у разі використання ними своїх власних коштів для фінансування державних або регіональних інноваційних програм і проектів;

нормативно-правовими чинниками державного регулювання інноваційної діяльності можуть бути: встановлені правові основи взаємовідносин суб'єктів інноваційної діяльності; гарантування охорони прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;

інструментами державного регулювання мають бути: соціально-економічні та науково-технологічні прогнози державної політики у сфері фінансів, цін, грошового обігу, відтворювальної, структурної політики та ін.; державно-адміністративні, загальноекономічні та ринкові регулятори; державні й регіональні програми, баланси і моделі оптимізації економічних процесів; державні замовлення та сучасні контрактні системи; індикативні механізми й регулятори діяльності державних та інших форм власності підприємств й установ; механізм інтеграції регуляторів і структур;

збереження і відновлення науково-промислового потенціалу, особливо в нинішніх складних умовах розвитку економіки України, спричинених руйнівним виходом з ладу промислового потенціалу у східних районах країни, а також забезпечення подальшого науково-технічного розвитку України в цілому. При поступовому просуванні на шляху інноваційного розвитку важливу роль відіграють технопарки як структури, що при недостатньому державному фінансуванні дають можливість використовувати механізм цільового використання коштів, які одержують виконавці інноваційних проектів для розвитку власних наукових баз на засадах реінвестування. Тому завдання державної науково-технічної політики – створення стійких та здатних до саморозвитку технопарків як елементів інноваційної інфраструктури щодо забезпечення розробки та виробництва інноваційного продукту для його використання у матеріальній сфері. Активізація інноваційної діяльності потребує пошуку нових

підходів до організації взаємовідносин між усіма учасниками інноваційного процесу, закріплення певних функцій за відповідними органами управління. Особливого значення набувають у цей час питання діяльності підприємств Донецького басейну в особливих умовах, де в зоні надзвичайних ситуацій сьогодні перебуває значна частина промислового потенціалу Донбасу. Потребує виваженого підходу інноваційна стратегія відновлення і розвитку паливно-енергетичного комплексу Донбасу з урахуванням можливостей держави та приватного бізнесу;

основними функціями державних органів в інноваційній сфері мають бути: акумуляція засобів на наукові дослідження; координація інноваційної діяльності; стимулювання інновацій, страхування ризиків; створення правової бази інноваційних процесів; кадрове забезпечення інноваційної діяльності; формування науково-інноваційної інфраструктури; інституціональне забезпечення інноваційних процесів на державних підприємствах; забезпечення соціальної та екологічної складових інноваційних процесів; підвищення громадського статусу інноваційної діяльності; регіональне регулювання інноваційних процесів.

Дієвим інструментом економічних реформ і механізмом, що забезпечує післякризове відновлення на якісно нових засадах, є модернізація промислового сектору як основи економічного зростання у довгостроковому періоді. Серед пріоритетних завдань модернізації вітчизняної інноваційної системи визначено створення сприятливих інституційних та економічних умов для прискореного розвитку інновацій і сучасних наукоємних виробництв.

Разом з тим аналіз свідчить, що темпи розвитку і структура науково-технічної та інноваційної сфери не відповідають попиту на провідні технології в економіці та наукові результати світового

рівня, що пропонуються поки широко, не впроваджуються в економіку через низьку сприйнятливість підприємницького сектору до інновацій. Серед причин виникнення вказаних проблем є відсутність економічних стимулів у суб'єктів господарської діяльності до здійснення модернізації шляхом запровадження нових науково-технічних розробок.

На даному етапі розвитку актуальними залишаються: активізація інноваційних процесів в економіці, повноцінне використання потенціалу науки у процесі технологічної модернізації вітчизняного вугільного виробництва. Формуванню та становленню інноваційного розвитку вугледобувних підприємств до сьогоднішнього часу перешкоджають такі проблеми:

зовнішні – недостатність фінансування науково-технічних досліджень, недосконалість нормативно-правової системи, повільне формування ринку інноваційної продукції, неготовність апарату управління до інноваційного розвитку, велика міграція фахівців високого рівня;

внутрішні – складні гірничо-геологічні умови, обмеженість терміну функціонування шахт та їх неплатоспроможність, застосування застарілих технологій і технічного оснащення очисних вибоїв, наявність високої аварійності, низька якість рядового вугілля.

Якомога скоріше розв'язання зазначених проблем, безумовно, сприятиме прискоренню інноваційного розвитку вітчизняної вугільної промисловості при радикальній в перспективі її реструктуризації, як відзначається в матеріалах Форуму гірників-2014 [28]. А науково-технічний розвиток промислових підприємств має розглядатися як одна з найважливіших проблем вітчизняної економіки, де згідно із Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» Україна «має стати державою із сильною економікою та з передовими інноваціями» [1].

Література

1. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Федулова Л.І. Інноваційний вектор розвитку промисловості України / Л.І. Федулова // Економіка України. – 2013. – № 4. – С. 15-23.
3. Склярова О.Л. Проблеми інноваційного розвитку економіки в Україні / О.Л. Склярова, Ю.В. Шапарець // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2012. – № 6. – С. 331-336.
4. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доповідь / О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2013. – 44 с.
5. Звягильский Е.Л. О необходимости широкой модернизации угольной промышленности Украины: науч. докл. / Е.Л. Звягильский, Ю.С. Залознава; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 68 с.
6. Державна підтримка та перспективи інноваційного розвитку і структурних перетворень вугільної промисловості: моногр. / О.І. Амоша, А.І. Кабанов, Л.Л. Стариченко та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сти. – Донецьк, 2009. – 326 с.
7. Амоша О.І. Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика / О.І. Амоша, І.П. Булеев, Г.З. Шевцова // Економіка промисловості. – 2007. – № 1. – С. 3-9.
8. Булеев И.П. Некоторые институциональные аспекты инновационного развития экономики Украины / И.П. Булеев // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – Сер. Економічна. – Вип. 40-2. – Донецьк: Донецький нац. технічний ун-т, 2011. – С. 52–56.
9. Вишневицкий В. Промышленная политика: теоретический аспект / В. Вишневицкий // Экономика Украины. – 2012. – № 2. – С. 4-15; № 3. – С. 25-35.
10. Геєць В.М. Інституційні перетворення і суспільний розвиток / В.М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2. – С. 9-36.
11. Голян В.А. Трансформація інституціонального середовища на пострадянському просторі: деструктивні моменти та пріоритетні напрями / В.А. Голян // Економіка та держава. – 2009. – № 10. – С. 9-12.
12. Дементьев В.В. Институты: проблема определения понятия / В.В. Дементьев // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – Сер. Економічна. – Вип. 35. – Донецьк: Донецький нац. технічний ун-т, 2008. – С. 5-22.
13. Качала Т. Структурні особливості інституційного середовища економіки України / Т. Качала // Економіст. – 2011. – № 11. – С. 18-22.
14. Кіндзерський Ю. Інститут держави і проблеми оновлення промислової політики в Україні / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 48-58.
15. Коваленко Ю.М. Сутність інституційного середовища фінансового сектора економіки / Ю.М. Коваленко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 1 (23). – С. 92-97.
16. Мельник Т.М. Зовнішня торгівля високотехнологічними товарами: інституціональний вимір / Т.М. Мельник, О.В. Зубко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 2. – С. 181-190.
17. Павлов К.В. Институциональные условия усиления внедрения инвестиций интенсивного типа / К.В. Павлов // Управління економікою: теорія та прак-

тика: зб. наук. праць. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2010. – С. 43-67.

18. Петруня Ю.Е. Институциональные факторы экономического развития / Ю.Е. Петруня, А.Ф. Ивашина // Экономическая теория. – 2010. – № 4. – С. 24-31.

19. Чухно А. Институціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 4-13.

20. Кузьменко Л.М. Регіональні аспекти характеристики якості інституціонального середовища / Л.М. Кузьменко, М.О. Солдак // Управління економікою: теорія та практика: зб. наук. праць. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2010. – С. 30-43.

21. Максимчук М.В. Проблеми інституційного забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону / М.В. Максимчук. – Львів: ІРД НАН України, 2008. – 61 с.

22. Драчук Ю.З. Щодо формування інституціонального середовища інноваційного розвитку вугільних підприємств / Ю.З. Драчук, Н.В. Трушкіна // Проблеми системного підходу в економіці. – 2012. – № 4 [Електронне наукове фахове видання]. – Режим доступу до журналу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2012_4/Drachuk_412.htm.

23. Гусак А.С. Роль суб'єктів страхового захисту в підвищенні привабливо-

сті інвестиційних проектів у вуглевидобуванні / А.С. Гусак // Держава та регіони. – 2012. – № 5. – С. 32-36.

24. Драчук Ю.З. Проблеми інституціонального забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості / Ю.З. Драчук, І.М. Кочешкова, Н.В. Трушкіна // Економіка промисловості. – 2012. – № 3-4. – С. 240-248.

25. Драчук Ю.З. Інституціональне забезпечення розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств / Ю.З. Драчук, Н.В. Трушкіна // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2013. – № 2. – С. 93-99.

26. Драчук Ю.З. Тенденції інституціональних змін в інноваційному розвитку вугільної промисловості / Ю.З. Драчук, І.М. Кочешкова, Н.В. Трушкіна // Уголь України. – 2014. – № 1. – С. 6-11.

27. Кочешкова І.М. Аналіз негативних наслідків закриття шахт і пропозиції щодо порядку виведення їх з експлуатації / І.М. Кочешкова // Уголь України. – 2014. – № 9. – С. 17-20.

28. Амоша А.И. Современное состояние и виды на будущее отечественной угольной промышленности / А.И. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватский // Форум гірників-2014: за матеріалами міжнар. конф. (1-4 жовтня 2014 р.). – Т. 1. – Дніпропетровськ: Нац. гірничий ун-т, 2014. – С. 29-34.

(Продовження статті у №3(71)2015.

Надійшла до редакції 17.04.2015 р.

